

УДК 159.922

Чугаєва Наталія Юріївна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін, Національний університет харчових технологій, м. Київ (Україна)

e-mail: nachugaewa@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0086-205X>

ПСИХОЛОГІЯ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ФАКТОР ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація

Стаття присвячена актуальній проблемі вивчення психології харчової промисловості в контексті підготовки сучасних фахівців харчових технологій. У статті визначено, що основна мета освіти у сфері харчових технологій — це підготовка кваліфікованих фахівців, які знають не тільки механізми розвитку харчової промисловості, а також психологію. Молодь з її знаннями, уміннями та навичками, набутими у процесі навчання в університеті, зможе зумовити суттєве зростання, як харчової промисловості, так і економіки країни в цілому. Теоретично та методично обґрунтовано засвоєння студентами навчальної дисципліни «Психологія» та її професійно орієнтованих галузей. Запропонована оригінальна авторська програма формування психологічної компетентності майбутніх фахівців харчової промисловості. Автор рекомендує студентам вивчати психологічні дисципліни протягом всього періоду навчання в університеті. Описаний досвід розробки автором нових навчальних дисциплін, успішно обраних здобувачами вищої освіти. У якості висновку автор може сказати, що психологія харчової промисловості є суттєвим фактором підготовки сучасних фахівців харчових технологій, оскільки є відображенням конструктивної взаємодії професійних дисциплін та психологічних наук з метою ефективного розвитку соціально-освітнього потенціалу студента та реалізації його на практиці у харчовій промисловості. Результати рекомендовані автором

для впровадження в навчальний процес університету з метою оптимізації підготовки сучасних фахівців харчової промисловості.

Ключові слова: психологія, освіта, психологічна компетентність, харчова промисловість, сучасні фахівці.

Chuhaieva Nataliia Yuriivna, PhD (Psychology), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Humanitarian Disciplines, National University of Food Technologies, Kyiv (Ukraine)

PSYCHOLOGY OF FOOD INDUSTRY AS A FACTOR OF PREPARING OF MODERN SPECIALISTS OF FOOD TECHNOLOGIES

Summary

The article is devoted to the actual problem of the studying of psychology of the food industry in the context of preparing of modern specialists of food technologies. In the article is defined, that the main purpose of education in the sphere of food technologies is the training of qualified specialists who know not only the mechanisms of development of the food industry, but also psychology. Young people with their knowledge, skills and abilities acquired in the process of studying at the university will be able to cause significant growth, both in the food industry and the economy of the country as a whole. The scientific and methodical basis of the importance of learning the course “Psychology” and its professional-oriented types for students is substantiated. The original author's programme of the formation of psychological competence of future food industry specialists is proposed. The author advises students to study psychological disciplines throughout the entire period of learning at the university. The experience of developing the new academic disciplines by the author, which were successfully selected by applicants for higher education, is described. As the conclusions the author can say that psychology of the food industry is an essential factor in the training of modern specialists in food technology, as it is the reflection of the constructive interaction of professional disciplines and psychological sciences in

order to effectively develop the social and educational potential of students and realize it in practice in the food industry. The results are recommended by the author to implement into the educational process of the university for the purpose to optimize the preparation of modern professionals of the food industry.

Keywords: *psychology, education, psychological competence, food industry, modern specialists.*

Постановка проблеми і актуальність дослідження. Багаті природні умови і вікові історичні традиції нашої держави вказують на те, що харчова промисловість є пріоритетною у розвитку нашої країни і, тому основна мета освіти у цій сфері — це підготовка кваліфікованих фахівців, які знають не тільки механізми розвитку харчової промисловості, а також психологію. На жаль, довгі роки в нашій країні не було такої науки, як психологія харчової промисловості, яка є пріоритетною у розвитку цієї галузі.

У наш час, коли екологія залишає бажати кращого, необхідно докорінно змінювати поведінку нашого народу в бік економії, раціонального і наукового підходу до нашого головного багатства — української землі, пам'ятати про те, що «ніщо не вічне під місяцем», і навіть наша земля може виснажитися, і не приносити багатих врожаїв, якщо жити одним днем і не заглядати в майбутнє. Звідси випливає висновок, що майбутні фахівці харчової промисловості, як ніхто інший, повинні вивчати психологію в її різноманітних проявах, вивчати досвід наших попередників і не повторювати помилок минулих років, а найголовніше — відмовитись від споживацької психології, основна мета якої девіз: «Після нас хоч потоп» (лат.), оскільки вона шкодить не тільки нашій державі, а й світовій громадськості. Це було доведено під час Конференції ООН з питань клімату (Париж, 2015 р.). У країнах Європи та Америки вже зрозуміли шкоду від такої теорії для всього людства. У той час, як у нас, на жаль, психологія споживача і виробника знаходиться на початковій стадії розвитку, тому необхідно не тільки вводити курс «Психологія харчової промисловості», який поєднає психологічні

особливості виробника і споживача, але і опублікувати відповідні посібники, спрямовані на виховання майбутніх компетентних, ощадливих і науково орієнтованих фахівців, здатних зробити нашу харчову промисловість не тільки конкурентоздатною, а й лідируючою у всьому світі [3]. Оскільки, на думку багатьох досвідчених співробітників харчової промисловості флагманом освітньо-професійної підготовки фахівців у цій сфері нашої країни є Національний університет харчових технологій (НУХТ), то надалі у нашому дослідженні мова піде саме про психологічні пропозиції щодо удосконалення навчального процесу у цьому ЗВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітним аспектам вивчення проблеми харчування людства присвячені дослідження М.Монтанарі, М. Маск, Л.Бурбо, Ч. Спенса та ін. Ці літературні джерела мають, як науковий, так і популярний характер, зокрема, Мей Маск розповідала про зв'язок між здоровим харчуванням і самооцінкою: «якщо ви їсте здорову й поживну їжу, то стаєте енергійнішими, почуваетесь ліпше і впевненіше» [1]. Загальновідома для психологів піраміда потреб, запропонована А. Маслоу, бере свій старт з фізіологічних потреб, чільне місце серед яких належить саме харчовим потребам. Під нашим керівництвом здобувачі вищої освіти І. Демчук, А. Дунаєва, К. Пілявська, Д. Радкович, Л. Фещук, О. Хімченко та ін. впродовж декількох років здійснили ряд досліджень, зосереджені на психологічних особливостях здорового харчування та їх взаємозв'язку з майбутньою діяльністю у професійних харчових галузях. Зазначимо, що подібний курс лекцій «Психологія, біологія в галузі їжі» ще восени 2008 р. було запроваджено К. Д. Броунелл, проф. психології, епідеміології і громадського здоров'я Єльського університету. В інтерпретації цього дослідника курс спрямований на вивчення їжі, і як це впливає на здоров'я і благополуччя кожної людини. Тематика включає в себе дослідження таких аспектів, як смакові переваги, харчові антипатії, регуляцію процесів голоду і ситості, сприймання їжі, як соціальний ритуал, і соціальні норми провини за наявності продовольчих проблем. Були також

розглянуті проблеми такі, як розлади харчової поведінки, вплив реклами харчових продуктів, спрямованої на дітей; і як харчування кожної людини залежить від сучасного оточуючого середовища [4].

Разом з вказаним вище, у науковій роботі Національного університету харчових технологій, як закладу вищої освіти, що спеціалізується у харчовій галузі, переважають дослідження, присвячені технічній стороні харчування, а саме розробці та удосконаленню технологій харчових продуктів, у той час, як психологічній стороні розвитку та функціонування харчової промисловості, виробництва та споживання, на наш погляд, приділяється недостатня увага.

Мета статті полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні вивчення психології харчової промисловості в контексті підготовки сучасних фахівців харчових технологій.

Виклад основного матеріалу. Психологія – це наука, що включена у всі сфери життя людини: ні в мистецтві, ні в науці, ні у медицині неможливо обійтись без психології, але предметом нашого наукового інтересу є харчова промисловість. Необхідно зазначити, що харчова промисловість нерозривно пов'язана з науковими дослідженнями технологічного змісту, а не психологічного. Загальновідомим у науковому середовищі фактом є те, що у 1960 р. відомий психолог Жан Піаже передбачив, що в XXI столітті психологія стане провідною наукою. Психологія є всеоб'ємною наукою, тому в країнах із високим рівнем соціально-економічного розвитку, таких, як Канада або США, психологія відіграє провідну роль не тільки у повсякденному житті, але й у різних галузях промисловості, а фахівці з психології є однією з найбільш високооплачуваних та затребуваних категорій, тож не дивно, що ці країни значно випереджають інші у багатьох напрямках.

За наявності здорової конкуренції українська харчова промисловість може не тільки зазнати значних втрат, як матеріального, так і кадрового характеру, але і за деякими негативними прогнозами експертів взагалі щезнути зі світового ринку, оскільки не завжди відповідає загальносвітовим вимогам, тому

основними завданнями сучасних науковців є оптимізація підготовки майбутніх фахівців харчової промисловості, невід'ємною частиною якої є підвищення їх психологічної компетентності.

Протягом декількох останніх років у НУХТ поступово психологічні дисципліни переходять з обов'язкових предметів у ряд вибіркових. Наприклад, у ННІХТ, що опікується навчальною підготовкою майбутніх технологів харчової промисловості, близько чотирьох років тому була запроваджена процедура вільного вибору студентами дисциплін гуманітарного профілю. Згідно таких умов у різні навчальні роки автором, доцентом Н.Ю. Чугаєвою, були запропоновані навчальні дисципліни «Психологія керівника харчової промисловості», а пізніше, з метою відповідності навчальним планам університету — «Психологія».

За оцінками багатьох студентів, однією з причин обрання ними «Психології» є її привабливість, що полягає у бажанні «розібратися у собі» та поведінці оточуючих. З нашого педагогічного досвіду відомо, що вона може мати полярну спрямованість: з однієї сторони сприяти індивідуальному розвитку особистості; з іншої – виступати у якості своєрідної проблеми: простота та доступність популярних літературних джерел породжує створення ілюзії про удавану простоту самої науки та висновків про можливість надавати поради та викладати людям, що не мають психологічної освіти та належного професійно-психологічного досвіду.

Розглядаючи питання, пов'язані з персоналом харчової промисловості завжди мають на увазі її досвідчених співробітників, часто забуваючи про молодих працівників, як таких, що не мають достатньо практичного досвіду, і тому мають ще вчитись у старших колег. У той час, як саме молодь з її «свіжими» знаннями, уміннями та навичками, набутими у процесі навчання у ЗВО, зможе зумовити суттєве зростання, як харчової промисловості, так і економіки країни в цілому. Саме тому потрібно комплексно розвивати професійну компетентність молодих людей шляхом застосування інноваційних технологій у викладанні

професійних та психологічних навчальних предметів.

Необхідно зазначити, що в університеті виключно психологія є дисципліною, що опікується питанням розвитку уваги, мислення та пам'яті, неналежний рівень яких у деяких студентів стає на заваді їхньому подальшому опануванню фахових предметів. Наслідками цього може стати ускладнений характер перетікання процесу професійного становлення, навіть до вироблення негативного ставлення до майбутньої професії та зміни спеціальності. В той час як ймовірними причинами може бути нерозуміння навчального матеріалу, викликане недостатньо розвиненими психічними процесами, зокрема уваги, мислення та пам'яті. Такі студенти є майже у кожній академічній групі, часто на пояснення їм матеріалу витрачається навчальний час, який міг би бути застосований для висвітлення нової тематики, необхідної для професійного зростання.

Потрібно нагадати, що діяльність фахівців з якості та безпечності харчової продукції є невід'ємною частиною функціонування харчової промисловості як запорука її успішності. Розглядаючи таке поняття, як контроль за якістю, ми можемо виділити його 3 категорії: контроль за якістю продукції, контроль за якістю роботи окремого співробітника чи відділу та підприємства в цілому, а також самоконтроль працівника. Зрозуміло, якщо не контролювати якість продукції, навіть у розвинених країнах вона може знизитись. В умовах жорсткої конкуренції з країнами Європи боротьба за якість продуктів харчування є дуже актуальною, інакше наша харчова промисловість може не витримати конкуренції із західноєвропейською. Отже, необхідно розуміти важливість всіх, виділених нами, категорій контролю за якістю у сфері харчових технологій не тільки для споживачів продуктів харчування, а і для підтримання життя та здоров'я всього людства. Часто студенти вказують, що вони схильні відволікатись від засвоєння необхідного навчального матеріалу, за їхніми висловлюваннями «слухають і не чують». Однією з ймовірних причин власної неуважності вони вказують так зване «кліпове мислення», як достатньо поширене явище у молодіжному

середовищі. Водночас саме здобувачі вищої освіти підкреслюють важливу роль активного слухання під час лекційних та практичних занять у підвищенні успішності їх навчання. Усвідомлення цього факту зумовлює актуальність вивчення студентами «Психології» та психологічних дисциплін з метою покращення навичок активного слухання.

На основі аналізу багатьох опитувань здобувачів вищої освіти, які неодноразово висловлювали бажання продовжувати засвоєння «Психології», а також інших дисциплін психологічного спрямування, ми можемо сформувати програму розвитку для майбутніх спеціалістів харчової промисловості. Якщо виділити достатньо навчальних годин для викладання психологічних дисциплін, то з'явиться можливість адаптувати навчальну програму до сучасних професійних вимог і тоді здобувачі вищої освіти НУХТ стануть ще більш кваліфікованими фахівцями світового рівня.

На нашу думку, програма формування психологічної компетентності сучасних фахівців харчової промисловості має складатися з наступних етапів:

1. Прогностичний: професійно-психологічна діагностика — 1 курс освітнього ступеня «бакалавр»;
2. Оптимізація — 2 курс;
3. Професіоналізація: 3-4 курс;
4. Адаптація до реальних вимог суспільства (виробництва або ЗВО) — 1-2 курс освітнього ступеня «магістр».

Кожному з визначених нами етапів відповідають психологічні дисципліни, які потребують вивчення здобувачами вищої освіти у окремому віковому періоді. Розглянемо їх у цьому контексті більш детально.

Основним завданням прогностичного етапу формування психологічної компетентності сучасних фахівців харчової промисловості є діагностика рівня розвитку психічних процесів у нових здобувачів вищої освіти. У подальшому також перший етап передбачає опанування основного обсягу знань загальної психології. На основі проходження студентами цього етапу може бути

побудований психолого-педагогічний прогноз щодо подальшого формування психологічної компетентності майбутніх фахівців харчової промисловості. Якщо вже на 1 курсі ввести учбову дисципліну «Психологія освіти» або «Психологія навчання», то, можливо, вдалося б підготувати студентів до сприйняття інколи непростого для них матеріалу професійних дисциплін. Тим більше, що до НУХТ вступають кожного року представники не тільки усіх куточків нашої країни, а і багатьох іноземних країн. Априорі у всіх студентів початковий рівень університетських знань є різним, незважаючи на їхню загальну відповідність педагогічним вимогам. Різною є і динаміка засвоєння ними фахових знань, умінь та навичок. Також необхідно враховувати фактори проживання студентів з батьками чи у гуртожитку та наявність психологічного впливу, позитивного або негативного, на їхнє навчання сусідів по кімнаті та різноманітних розваг, що є більш актуальними за умов відсутності або послаблення батьківського контролю. Крім того, на кожному факультеті, безумовно, існують різні пріоритети розвитку: для технічних факультетів – схильність до точних наук, уважність до дрібних деталей, високий рівень просторового мислення, цифрова пам'ять. Тому на різних факультетах зміст «Психології навчання» має бути адаптований до професійних вимог галузі харчової промисловості, фахівців якої вони навчають.

На другому етапі, на нашу думку, оптимальною для розвитку майбутніх спеціалістів є навчальна дисципліна соціально-психологічного спрямування «Психологія успішності», оскільки для сучасних студентів технічного ЗВО за їх власними спостереженнями, характерним аспектом при підготовці до навчальних занять є спрямування на застосування різноманітних мобільних пристроїв та мережі Інтернет, а також на написання тестів та контрольних робіт, а не на усні відповіді. Внаслідок цього у майбутніх фахівців харчової промисловості часто недостатньо розвинене вміння чітко сформулювати думку на занятті, під час усного екзамену, а згодом і у процесі виконання професійної діяльності. Тому розвиток ораторського мистецтва, вміння донести думку до

оточуючих та ефективно взаємодіяти з колегами, як в освітньому, так і в подальшому професійному середовищі в рамках вивчення «Психології успішності» буде сприяти позитивному іміджу фахівця харчової промисловості зокрема, та НУХТ як альма-матер висококваліфікованих працівників.

Третій етап запропонованої нами програми характеризує професіоналізація майбутніх фахівців. У цьому руслі найбільш актуальними навчальними дисциплінами є «Психологія праці» та її галузі, що змістовно відповідають спеціальностям підготовки, обраним молодими людьми, наприклад, «Інженерна психологія», «Екологічна психологія», «Економічна психологія», «Психологія професійної діяльності», що поєднує в собі понятійний апарат фахових дисциплін та психології та демонструє їх плідну співпрацю, зокрема «Психологія туристичної діяльності», «Психологія менеджменту», «Психологія маркетингу», «Психологія реклами».

Четвертий етап – розподіляється нами на 2 логічно структуровані частини:

1. Для майбутніх практичних працівників у галузі харчових технологій та бізнес-структур: «Психологія керівника харчової промисловості», «Організаційна психологія», «Психологія бізнесу».

2. Для здобувачів вищої освіти, які готуються до подальшої викладацької діяльності – «Педагогічна психологія».

Отже, тільки через призму психологічних знань можливе опанування сучасними студентами знань професійних.

Завдяки соціально-професійним зусиллям автора, доцента Н. Ю. Чугаєвої дана концепція знайшла своє часткове відображення у впровадженні навчальних дисциплін «Основи психодіагностики для HR» для 1 курсу освітнього ступеня «бакалавр» з 2016 по 2019 рр., та «Психологія лідерства» для 2 курсу здобувачів освітнього ступеня «магістр» спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» освітньо-професійної програми «Управління персоналом та економіка праці». Педагогічний процес з дисципліни «Основи психодіагностики для HR» тривав продуктивно з 2016 по 2019 рр., тобто 10 академічних груп

(більше 170 осіб) ефективно засвоїли необхідні їм у подальшій професійній діяльності компетенції, після чого даний курс отримав своє подальше продовження та розвиток у навчальному предметі «Професійна психологія для HR». «Психологія лідерства» логічно трансформувалась у дисципліну «Лідерство, менеджмент та підприємництво», яка несе в собі змістові складові, як психологічного, так і професійного характеру для майбутніх менеджерів та підприємців, а також «Лідерство та командування» для здобувачів інших спеціальностей.

З метою підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців харчової промисловості зрозумілим є те, що викладати психологічні дисципліни в університеті можуть тільки спеціалісти з вищою психологічною освітою, тому що головною умовою викладання студентам дисципліни «Психологія» є забезпечення навчального процесу викладачами з вищою психологічною освітою та досвідом психолого-педагогічної діяльності, тому що фахівці без спеціальної освіти не зможуть донести всю глибину знань на тому високопрофесійному рівні, як фахівці-психологи.

Загальнонаукове та практичне значення. У зв'язку з викладеним вище ідеальними умовами досягнення освітніх цілей та завдань психології харчової промисловості може бути зниження так званого «відтоку» кваліфікованих кадрів у сфері харчових технологій, з тим щоб жоден фахівець не прагнув невідомих йому обривів, а свідомо працював на благо своєї Батьківщини. У сучасному суспільстві досить популярною є теза про те, що найкращими інвестиціями є інвестиції в освіту, тому що вони передбачають забезпечення майбутнього держави: освічені студенти після закінчення університету стають компетентними працівниками, зокрема харчової промисловості, які у процесі свого розвитку продукують та апробують інноваційні технології, що у свою чергу сприяє зростанню харчової промисловості. Для реалізації цієї мети потрібні фахівці з вищою технічною освітою, і, обов'язково, знаннями з «Психології».

Таким чином, з метою збільшення продуктивності підприємства, зокрема харчової промисловості, у майбутньому необхідне залучення молоді, яка характеризується мотивацією досягнення успіху, креативністю, а головне – високим рівнем освіченості та знанням психології, оскільки управління підприємствами належить до професійної сфери «людина-людина».

Відомий філософ Ф. Бекон свого часу зазначав: «Knowledge itself is power» («Знання – це сила»). Аналізуючи цей вислів, ми можемо з впевненістю сказати, що сильна економіка, як така, що базується на ефективній харчовій промисловості можлива тільки за умови продуктивної діяльності високоосвічених фахівців, розвиток яких передбачає комплексне поєднання професійних та психологічних дисциплін.

Підсумовуючи вищевикладене, ми можемо зробити головні **висновки**:

1. Психологія харчової промисловості є суттєвим фактором підготовки сучасних фахівців харчових технологій, оскільки є відображенням конструктивної взаємодії професійних дисциплін та психологічних наук з метою ефективного розвитку соціально-освітнього потенціалу студента та реалізації його на практиці у харчовій промисловості.

2. Багаторічний професійний досвід викладання психологічних дисциплін дозволив автору створити оригінальну програму формування психологічної компетентності майбутніх фахівців харчової промисловості, зміст якої охоплює навчальний процес здобувача вищої освіти від першого до останнього курсу.

Перспективи використання результатів дослідження пов'язані з практичним значенням для харчової промисловості, а саме із впровадженням запропонованої автором програми формування психологічної компетентності сучасних фахівців харчової промисловості в навчальний процес ЗВО, зокрема НУХТ, з метою оптимізації підготовки сучасних фахівців харчової промисловості; а також із розширенням та поглибленням тематичного спектру навчальних занять з психологічних дисциплін за допомогою проведення систематичних опитувань здобувачів вищої освіти щодо найбільш цікавих та

корисних тем для їх соціально-професійного розвитку.

Список використаних джерел

1. Маск М. Жінка, яка має план. Життя, сповнене пригод, краси й успіху / Мей Маск. – Харків: Vivat, 2021. – 224 с. – (Біографії та мемуари).
2. Чугаєва Н.Ю. Психологічні особливості педагога-наставника як умова ефективної соціалізації студентів: монографія / Н. Ю. Чугаєва. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. – 200 с.
3. Chuhaieva N. Psychology of food industry as a factor of preparing of modern specialists of food technologies // Nataliia Chuhaieva / 8th Central European Congress on Food 2016 — Food Science for Well-being (CEFood 2016): Book of Abstracts. — 23-26 May 2016. — К.: NUFT, 2016. — P. 87.
4. Open Yale Courses [Електронний ресурс] // режим доступу: <http://oyc.yale.edu/psychology/psyc-123#sessions>

References transliterated

1. Mask M. Zhinka, yaka maie plan. Zhyttia, spovnene pryhod, krasyy y uspikhu / Mei Mask. – Kharkiv: Vivat, 2021. – 224 s. – (Biohrafii ta memuary).
2. Chuhaieva N.Yu. Psykholohichni osoblyvosti pedahoha-nastavnyka yak umova efektyvnoi sotsializatsii studentiv: monohrafiia / N. Yu. Chuhaieva. – Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M.M., 2017. – 200 s.
3. Chuhaieva N. Psychology of food industry as a factor of preparing of modern specialists of food technologies // Nataliia Chuhaieva / 8th Central European Congress on Food 2016 — Food Science for Well-being (CEFood 2016): Book of Abstracts. — 23-26 May 2016. — К.: NUFT, 2016. — P. 87.
4. Open Yale Courses [Elektronnyi resurs] // rezhym dostupu: <http://oyc.yale.edu/psychology/psyc-123#sessions>